

Vzpomínání na Ivana Bureše (1885–1980)

Na jméno sofijského zoologa Ivana Bureše jsem před lety narazil při četbě cestopisu Julia Komárka Neznámá Makedonie (Za svobodu 1946). Zmínka o něm je i v cestopisu Jiřího Čihaře Na jih od Sofie (Albatros 1989). Když jsem porovnal období, ve kterých se popisované cesty odehrály, připadlo mi, že jde o velký časový odstup a že tedy těžko může jít o tutéž osobu. Ve snaze vysvětlit tuto nesrovnalost jsem hledal Ivana Bureše jako slovníkové heslo, ale marně.

Při pátrání mezi zoology pouze ti starší připouštěli, že o Burešovi slyšeli, nebo se s ním setkali. Detaily ale neznal nikdo. Shodou okolností jsem tehdy využil možnost obrátit se na Hanu Reinerovou, o které jsem věděl, že v meziválečném období trávila dětství v Bulharsku. Ta mne odkázala na anglistku a bulharistku Alenu Maxovou, dceru meziválečného československého velvyslance v Bulharsku. Ukázalo se, že dosud žije Burešův zeť, od kterého mi A. Maxová opatřila oficiální úmrtní oznámení i seznam Burešových prací. Navíc mi ze svého osobního archivu poskytla vzácné archiválie, a sdělila mi řadu autentických vzpomínek na přítele svého otce. Nejpodstatnější z archiválií jsou Burešovou rukou psané autobiografické vzpomínky z r. 1967. Použitá čeština je archaická, téměř obrozenecká a je patrné, že ačkoli češtinu Bureš dobře znal, nejspíše ji mnoho nepoužíval a neměl kontakt s jejím vývojem.

Ivan Bureš se narodil v Sofii 27. prosince 1885 jako syn českého fotografa Josefa Bureše, který přišel do Bulharska jako válečný fotograf za rusko-turecké války v r. 1877. Od otce se Ivan učil základům přírodních věd. Josef Bureš sbíral přírodniny, jmenovitě motýly a brouky, a také starozitnosti. Jejich domek v České kolonii v Sofii popisuje Ivan jako malé muzeum.

Základní školu absolvoval v Sofii a následně studoval na Prvním sofijském chlapeckém gymnáziu, které zřejmě bylo sedmileté. Ivanových chlapeckých sbírek přírodnin si při návštěvě gymnázia všiml tehdy panující bulharský car Ferdinand I. Koburg, který měl přírodovědné vzdělání a sám byl nadšeným přírodovědcem. Burešovy sbírky ho zaujaly do té míry, že Ivanu poté podporoval na studiích formou stipendia. Burešův zájem o biologii byl navíc doplněn četbou českojazyčných přírodovědných časopisů.

Roku 1904 začal studovat na Sofijské univerzitě. O prázdninách před nástupem na univerzitu pracoval jako preparátor v přírodně-historickém muzeu, tedy v muzeu, jehož ředitelem se nakonec stal. Ve vzpomínkách se Bureš zmiňuje o své první návštěvě Národního muzea v Praze. Cituji doslova: „Ještě jako žák na Sofijském gymnasiu ve mně zahořela touha navštívit Národní museum v Praze. Tehdy před

65 lety (psáno 1967) jsem v českém časopise Vesmír četl články slavného vašeho geologa a zoologa profesora Antonína Friče, kterak on popisoval sbírky v nové krásnej budově na Václavském náměstí. V létě 1905 se mi opravdu naskytla šťastná příležitost navštívit Zlatou Prahu a vstoupit do rozkošných sálů Národního muzea a nenasytně se dívat na vystavené tam přírodovědné sbírky. Tehdy se ve mně zrodilo přání, abychom i v Sofii měli, byť i skromné přírodovědecké museum, podobné Národnímu muzeu v Praze.“

Burešův oficiální životopis tuto informaci doplňuje tím, že při cestě do Bělehradu, Budapešti, Vídně, Prahy, Drážďan, Berlína a Hamburku v r. 1905 studoval zejména tamní přírodovědná muzea.

Studia na Sofijské univerzitě doplnil ročním studiem na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Cituji opět doslova: „Spolu s budováním Přírodovědeckého muzea v Sofii začaly i těsné vědecké styky mezi bulharskými a československými vědci... Pozděj, během mnoho let navštívilo moji druhou vlast Bulharsko mnoho významných československých zoologů, entomologů a botaniků. S nimi jsem cestoval po Bulharsku a Makedonii a ukazoval jim tu krásnou a rozmanitou bulharskou přírodu. Mnoho jich bylo těchto učenců, ne méně než šedesát.“

Svá studia Bureš dokončil obhajobou doktorské dizertace věnované diferenciaci zárodečných buněk u hlemýžďe *Helix arbustorum* (nyní *Arianta*) na Univerzitě v Mnichově 17. července 1911. Tou dobou se schylovalo k balkánským válkám (1912 až 1913), které předcházely 1. světové válce, a Bulharsko během nich rozšířilo své území až k Egejskému moři. Tyto lokality Ivan Bureš ihned studoval po přírodovědné stránce. Když r. 1914 navštívili Bulharsko studenti Julius Komárek a Cyril Purkyně, poslal je Bureš právě do Egejské oblasti, a protože neměl čas je doprovázet, přidělil jim jako průvodce lékaře a entomologa Delčo Ilčeva. V té době už byl Bureš ředitelem sofijského Přírodovědeckého muzea.

Po dobu 1. světové války bylo muzeum uzavřeno a Bureš pracoval jako sanitář ve vojenské nemocnici, posléze jako laborant mikrobiolog. I v této době publikoval. Z r. 1917 pochází práce o netopýrech Bulharska. Bulharsko se pro svoje angažmá na straně Centrálních mocností ocitlo ve skupině poražených států a jeho území bylo redukováno smlouvou z Neuilly-sur-Seine (1919). Kontakt s Egeidou byl pro Bulharsko opět ztracen.

Třetího října 1918 byl Ivan Bureš potvrzen ve funkci ředitele Přírodovědného muzea v Sofii, v jehož čele přes různé reorganizace setrval do r. 1959. Po celou dobu svého ředitelování pracoval v terénu, budoval a zdokonaloval sbírky, hojně publi-

Ivan Bureš při výzkumech na jihobulharské Planině Strandža v r. 1940.
Foto z archivu autora

koval a zejména udržoval kontakty se zahraničím, s českou přírodovědeckou komunitou zvláště.

Po odchodu z ředitelské funkce Bureš pokračoval v zoologické práci a jeho zájem o kontakty s českými zoology trval. Jiří Čihař referuje takto: „Setkal jsem se s profesorem Burešem v Bulharsku dvakrát, poprvé v roce 1971, kdy jsem s ním asi hodinu hovořil v sofijském Přírodovědeckém muzeu a prohlížel s ním jeho slavné sbírky bulharských plazů, podruhé v červnu 1974. Velmi rád si na ty návštěvy vzpomínám – patří bezesporu mezi mé nejkrásnější zážitky ze Sofie. V duchu před sebou stále vidím jemnou kultivovanou a ušlechtilou tvář profesora Bureše a slyším jeho milá slova. Fyzicky, a hlavně duševně byl akademik Bureš ve svých 89 letech neobyčejně svěží a jeho zájem o Čechy a o vše, co se děje v Československu, byl velmi živý.“

Vědecké zájmy Ivana Bureše byly pestré, směřovaly logicky k bulharské fauně bezobratlých i obratlovců, se zvláštním zřetelem na speleofaunu. Tu studoval na více místech, jeho velmi oblíbenou lokalitou byly krasové jeskyně u Lakatniku, 70 km na sever od Sofie, v údolí kaňonu Iskaru. Věnoval se také výzkumu Planiny Strandža, dnes národnímu parku na bulharsko-turecké hranici. Bureš byl členem řady zoologických společností v mnoha evropských zemích. Různí badatelé k jeho počtům včlenili jeho jméno do vědeckého pojmenování 85 druhů organismů.

Publikoval od gymnaziálních studií do pozdního věku. Jeho dlouhověkost způsobila, že ze svých generačních vrstevníků nakonec zůstal poslední, a ve vzpomínkách přemostil téměř století.

Zda se Ivan Bureš do Prahy ještě někdy podíval, není známo. Jeho vzpomínky mají charakter vyznání Praze a jednoznačného přihlášení se k pražské zoologické škole. Zemřel 8. srpna 1980 v Sofii.